UOT: 634/17.633/635.631.52

QUBA-XAÇMAZ BÖLGƏSİNDƏ YAYILMIŞ ALÇA SORT VƏ FORMALARININ İQTİSADİ SƏMƏRƏLİLİYİ

Ə.N.SADIQOV, M.N.BABAYEV
AKTN Meyvəçilik və Çayçılıq Elmi-Tədqiqat İnstitutu

Məqalədə Quba-Xaçmaz bölgəsində ən çox yayılmış sort və formaların iqtisadi səmərəliliyi verilmişdir.
***Açar sözlər**: alça, sort, iqtisadi səmərəlilik*

Azərbaycan meyvə bitkilərinin yaranma və formalaşma mərkəzlərindən biri olub, qədim meyvəçilik diyarıdır. Xalqımız qədimdən bəri meyvəçiliklə kor-koranə deyil, məqsədyönlü şəkildə məşğul olmuş və xalq seleksiyası yolu ilə aqromüxtəlifliyə yüzlərlə müxtəlif irsi xüsusiyyətlərə malik aborigen meyvə sortları bəxş etmiş, müxtəlif qida və sənaye məhsulları əldə etmək, xalq təsərrüfatının müxtəlif sahələrini inkişaf etdirmək məqsədilə meyvə bitkilərini geniş surətdə əkib becərmişdir. Hazırki dövrdə meyvəçilik Azərbaycan iqtisadiyyatında prioritet sahə hesab edilməklə 141,800 hektara çatdırılmışdır ki, bunun da təxminən 65 %-ni tumlular, 20 %-ni isə çəyirdəkli meyvə bitkiləri təşkil edir [1, 2, 3].

Respublikamızın torpaq fondu, su ehtiyatları və demoqrafik prosesi nəzərə alınmaqla kənd təsərrüfatı bitkilərinin seçilməsi, yeni səmərəli sortların yaradılması, bunların düzgün yerləşdirilməsi və torpaq-iqlim şəraitindən asılı olaraq dəyişkən texnologiya işlədilməklə ən əlverişli quruluşun hazırlanması əsas olmalıdır [4, 5, 6].

Artmaqda olan dünya əhalisini qida ilə təmin etməklə hələlik əsas mənbə kənd təsərrüfadır. Bu sahədə nailiyyətlərin əsasını ilk növbədə bitkiçilik üzrə aparılan tədqiqatlar təşkil edir. Ona görə də gələcək nailiyyətlər elmi tədqiqatların davamından və səmərəli tətbiqindən asılıdır.

Çəyirdəkli meyvə bitkiləri içərisində yayılma arealına görə alça bitkisi gilas bitkisindən sonra ikinci yeri tutmaqdadır.

Bu baxımdan alça bitkisinin gələcək illərdə kəndli (fermer) təsərrüfatları tərəfindən elmi əsaslar üzrə artırılması iqtisadi baxımdan səmərəli ola bilər.

Tədqiqatın materialı:

Quba-Xaçmaz bölgəsində alça bitkisinin ən çox yayılmış sort formalarıdır.

Tədqiqatın metodikası: Tədqiqatın yerinə yetirilməsində N.İ.Vavilov adına ÜBİ-nun əməkdaşları tərəfindən hazırlanan "Meyvə, giləmeyvə, subtropik, qərzəkli bitkilərinin və üzümün kolleksiya sortlarının öyrənilməsinə dair proqram və metodika"-dan [7] və Q.A.Lobanovun, A.S.Morozovun və b. Redaktəsi ilə hazırlanan "Meyvə, giləmeyvə və qərzəkli bitkilərinin proqram və metodikası"-ndan [8] istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın nəticəsi və müzakirəsi:

Dünya miqyasında alça bitkisinin 254 növü yayılmışdır.

Cədvəl 1

Dünya üzrə yayılmış alça növləri

Növün Azərbaycanca adı	Növün latınca adı
Amerika alçası	Prunus americana
Daryarpaq alça	Prunus angustifolia
Albalıyaoxşar alça	Prunus divaricata
Ev alçası	Prunus domestica
Kol alçası	Prunus fruticosa
Amerika bağ alçası	Prunus hortulana
Dəniz alçası	Prunus maritima
Yapon alçası	Prunus nume
Munson alçası	Prunus munsoniane
Kanada alçası	Prunus niqra
Çin alçası	Prunus salicina
Əriyəbənzər alça	Prunus simonii
Sahil alçası	Prunus subcordoto
Tüklü alçası	Prunus subhirclla
Ussuriya alçası	Prunus ussuriensis
Cır alça	Prunus insititia
Eniş alça	Prunus spinosa
Adi alça	Prunus cerasiferal

Azərbaycanda isə xalq seleksiya yolu ilə artırılmış alça bitkisinin sort və formaları yayılmış və tərəfimizdən müəyyən edilmişdir. Bu sortlarm hal-hazırda respublikamızın meyvə bağlarında geniş yayılmış, bioloji xüsusiyyətləri tərəfimizdən öyrənilməkdədir. Aparılmış tədqiqatlar göstərmişdir ki, alça meyvələrinin tərkibində 11-14 % şəkər, 3-5 % turşu, 1,5 % pektin maddələri, B_1, B_2, E, PP kimi vitaminlər vardır. Toxumun tərkibində 42 %-ə qədər yağ vardır ki, bu da yağ keyfiyyəti baxımından badam toxumundan alınan yağın keyfiyyətinə bərabərdir.

Quba-Xaçmaz bölgəsində ən çox yayılmış alça bitkisinin sort və formaların iqtisadi səmərəliliyini təhlil edək.

İlkin mərhələdə alça bitkisinin sortlarının və tərəfimizdən aşkarlanmış keyfiyyət göstəriciləri

yüksək olan formaların əkilmə sxemləri üzrə məhsuldarlıq göstəricilərinə nəzər salaq (cədvəl 2).

Cədvəl 2.
Alça bitkisinin sort və formalarının məhsuldarlığı

	Calaqaltı	Əkin sxemi (6x6; 6x5)	Meyvələrin yetişmə tarixi	Bir ağaca düşən məhsul, kq	Bir hektara düşən məhsuldarlıq	
					kq	sent
Rəcəbli (n)	Cır	6 x 5	25-30 iyun	75-80	24975	249
Qəzvini	“-----”	6 x 6	20-30 iyun	90-100	24930	249
Göycə sultanı	“-----”	6 x 5	01-10 iyun	70-80	24975	249
Şabranı	“-----”	6 x 6	20-30 iyun	85-90	23545	235
Payız mələsi	“-----”	6 x 5	25-30 iyul	70-75	23310	233
Talabı	“-----”	6 x 6	05-10 iyul	70-80	20775	207
X-Q-1	“-----”	6 x 6	20-30 iyun	70-75	19390	193
Q_1-Q-1	“-----”	6 x 6	05-10 iyul	75-80	20775	207
Q-T-1	“-----”	6 x 5	20-30 iyun	70-80	24975	249
X-F-1	“-----”	6 x 5	05-10 iyul	75-80	24975	249
Q_1-F-1	“-----”	6 x 5	20-30 iyun	70-72	23310	233
Q-Z-1	“-----”	6 x 6	15-20 iyul	70-75	19390	193

Calaqaltısı cır olan 6 sort və 6 forma iki əkin sxemi üzrə, 6 x 6; 6 x 5 (bir hektar sahəyə 275-333 ədəd ağac olmaqla) məhsuldarlıq göstəricilərini təhlil edərkən görünür ki, formaların məhsuldarlığı sortlardan heç də geri qalmır. Rəcəbli (n) sortunda məhsuldarlıq bir hektardan 24975 kq, Qəzvini sortunda 24930 kq, Şabrani sortunda 23545 kq, Payız mələsində 23310 kq, Talıbıda 20775 kq; formalardan X-Q-1 (adlar uçot ünvanlarına görə şərti olaraq verilmişdir) 19390 kq, Q_1-Q-1 20775 kq, Q-T-1 24975 kq, X-F-1 24975 kq, Q_1-F-1 23310 kq, Q-Z-1 19390 kq olmuşdur (cədvəl 2).

Məhsulun becərilməsinə, yığılmasına və daşınmasına çəkilən xərc (1 hektar üçün) 1600-1650 man arasında dəyişmişdir. Bir hektar sahədən alınmış məhsulun dəyəri Rəcəbli (n) sortunda 5000 man, Qəzvini sortunda 6235 man Göycə sultanı sortunda 6243 man, Şabranıda 5862 man, Payız mələsində 7000 man, Talabıda 5143 man; formalardan X-Q-1-də 3878 man, Q_1-Q-1-də 4155 man, Q-T-1-də 6243 man, X-F-1-də 5000 man, Q_1-F-1-də 4662 man, Q-Z-1-də 3878 man olmuşdur.

Bir hektardan alınan xalis gəlir isə Rəcəbli (n) sortunda 3350 man, rentabellik 203 %; Qəzvinidə 4632 man, rentabellik 289,5 %; Göycə sultanıda 4593 man, rentabellik 278,3 %, Şabranıda 4286 man, rentabellik 267,8 %, Payız mələsində 5350 man, rentabellik 324,2 %, Talabıda 3593 man, rentabellik 221,4 %; formalardan X-Q-1-də 2278 man, rentabellik 142,3 %, Q_1-Q-1-də 2555 man, rentabellik 159,6 %; Q-T-1-də 4593 man, rentabellik 278,3 %; X-F-1-də 3350 man, rentabellik 203,0 %, Q_1-F-1-də 3012 man, rentabellik 182,5 %; Q-Z-1-də 2278 man, rentabellik 142,3 % olmuşdur (cədvəl 3).

Bir sentner məhsulun maya dəyəri 20-30 man arasında olmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, 1 sen məhsulun maya dəyəri illər ərzində bazar iqtisadiyyatının tələblərindən asılı olaraq dəyişə bilər.

Sortlardan Qəzvini, Göyçə sultanı, Şabranı, Payız mələsi Rəcəbli (N) sortuna görə fərqlənmişlər.

Alça bitkisinin sort və formaların iqtisadi səmərəliliyinə nəzər saldıqda görünür ki, sortlardan Payız mələsi, formalardan isə Q-T-1 iqtisadi səmərəliliyinə görə digər sort və formalardan fərqlənmişlər.

Cədvəl 3.
Alça bitkisinin sort və formalarının iqtisadi səmərəliliyi

Sort və forma	Məhsuldarlıq (sen/ha)	Bir hektara çəkilən xərc, man	Bir ha sahədən alınan məhsulun dəyəri, man	Bir hektardan alınan xalis gəlir, man	Bir sen məhsulun maya dəyəri, man	Rentabellik, %	Sortların iqtisadi səmərəliliyinin nəzarət sortuna görə müqayisəli xarakteristikası
Rəcəbli (N)	249	1650	5000	3350	21,2	203,0	100
Qəzvini	249	1600	6235	4632	25,0	278,3	136
Göycə sultanı	249	1650	6243	4593	25,0	289,5	142
Şabranı	235	1600	5862	4286	25,0	267,8	131
Payız mələsi	233	1650	7000	5350	30,0	324,2	159
Talabı	207	1600	5193	3593	25,0	221,4	108
X-Q-1	190	1600	3878	2278	20,0	142,3	69
Q_1-Q-1	207	1600	4155	2555	20,0	159,6	78
Q-T-1	266	1650	6243	4593	25,0	278,3	136
X-F-1	249	1650	5000	3350	20,0	203,0	100
Q_1-F-1	233	1650	4662	3012	20,0	182,5	89
Q-Z-1	193	1650	3878	2278	21,0	142,3	68

Nəticə

1. Quba-Xaçmaz bölgəsində ən çox yayılmış sortların iqtisadi səmərəliliyi təhlil edilmişdir. Təhlildə nəzarət sortu kimi Rəcəbli sortu götürülmüşdür.
2. Sortlarla yanaşı keyfiyyət göstəriciləri yüksək olan formaların da iqtisadi səmərəliliyi təhlil olunmuşdur. Təhlildə hektardan alınan məhsuldarlıq, çəkilən xərclər, 1 sen məhsulun maya dəyəri, xalis gəlir, rentabellik göstərilmişdir.
3. Sortların iqtisadi səmərəliliyin nəzarət sortuna görə müqayisəli xarakteristikası verilmişdir.
4. Ən yüksək rentabelliyə Payız mələsi sortu (324,2 %) və Q-T-1 forması (278,3 %) malik olmuşlar.

ƏDƏBİYYAT

1.Həsənov Z.M., Əliyev C. Meyvəçilik, Bakı, 2011. - 519 s. 2.Əliyev C. Meyvəçilik, 1974. - 251 s. 3.Qurbanov İ.S., V.M.Əliyev, B.G.Babayev. Meyvəçilik. “Müəllim” nəşr., Bakı, 2009. - 233 s. 4.Maksimova M.P. "Azərbaycan üçün çəyirdəkli meyvələrin standart sortları", Bakı, 1966. - s. 39. 5.Sadıqov Ə.N. "Seleksiya prosesində genefondun istifadəsinin bəzi aspektləri", "Aqrar elmin zənginləşdiriləræk təkmilləşdirilməsi əsasında ərzaq təhlükəsizliyinin təmini problemləri" elmi-praktik konfransın materialları, 14-16 may. Bakı, "Müəllim" nəşr., 2011. - s. 16. 6. Rəcəbli Ə.C. “Azərbaycanın meyvə bitkiləri”, Bakı, 1966. - 246 s. 7.Витковский В.Л., Павлова Н.М. Программа и методика изучения сортов коллекции плодовых, ягодных, субтропических, орехоплодных культур и винограда. ВИР им. Н.И.Вавилова, Ленинград, 1970. - 164 с. 8.Программа и методика сортоизучения плодовых, ягодных и орехоплодных культур / Ред. Кол.: Г.А. Лобанов, Т. В. Морозов, А.С. Овсянников и др. – Мичуринск, 1973. - 496 с.

Экономическая эффективность сортов и форм алычи распростроненных в Губа-Хачмазском регионе

А.Н. Садыгов, М.Н. Бабаев

В статье дается информация об экономической эффективности более распространенных в Губа-Хачмазском регионе форм и сортов фундука.

Ключевые слова: алыча, сорт, экономическая эффективность.

Economıc effıcıency of varıetıes and forms of anımals dıstrıbuted ın the Huba-Khachmaz regıon

A.N. Sadygov, M.N. Babayev

The article gives information on the economic efficiency of forms and varieties of hazelnut that are more common in the Guba-Khachmaz region.

Key words: cherry plum, variety, economic efficiency.

"Мать моря" Кэтлин Дрю-Бейкер

Именно так называют в Японии британку Кэтлин Дрю-Бейкер, благодаря которой посевы нори, основного компонента для создания суши, стали стабильными и продуктивными. Она никогда не была в Японии, но в ее честь в 1963 году был открыт памятник в храме Сумиеши, а 14 апреля в стране ежегодно празднуется ее открытие.

Кэтлин Дрю-Бейкер в основном изучала красные водоросли и большинство из ее 47 научных работ посвящены именно этой теме. В 1949 году британка опубликовала исследование, в котором доказано, что в репродукции водорослей нори одно из ключевых мест занимают раковины моллюсков. В естественной среде взрослые особи водорослей выделяют весной мужские и женские клетки. Эти клетки объединяются, чтобы произвести споры, которые затем поселяются на устричных раковинах, где и растут все летние месяцы. В это время важно поддерживать определенную температуру воды и интенсивность освещения раковин.

В 1953 году Фусао Ота и другие японские биологи разработали новую методику посева нори на основе исследования Дрю-Бейкер, благодаря которой урожайность водорослей выросла в несколько раз.